

ANNETTE HERFKENS

Turbulentie

Ik overleefde een vliegtuigramp

ISBN 978-90-225-7364-8

ISBN 978-94-023-0352-0 (e-boek)

NUR 402

Oorspronkelijke titel: *Turbulence – A True Story of Survival*

Oorspronkelijke uitgever: Matter and Mind, LLC

Vertaling: Titia Ram

Omslagontwerp: b'IJ Barbara

Zetwerk: Text & Image, Eexterveen

© 2014 Annette Herfkens

Nederlandstalige uitgave © 2015 Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Het fragment op pagina 117 is een vertaling van een passage uit 'Gracias a la vida' van Violeta Parra. Het fragment op pagina 209 is afkomstig uit 'American Tune' van Paul Simon.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Vermist

VIETNAM 1992

‘Wakker worden! Wakker worden! Het is vijf uur, we moeten weg! Mijn chauffeur komt ons over een halfuur ophalen!’

Vijf uur ’s ochtends? Een chauffeur? Welke chauffeur? Waar heeft hij het over? O, die enge meneer Hung die hem als een waakhond in de gaten houdt!

Ik doe mijn ogen open, gedesoriënteerd en slaapdronken, en neem de ruimte in me op. Pasje staat aan het voeteneinde van mijn bed. ‘Pasje’, zo noem ik Willem van der Pas, met wie ik al dertien jaar een relatie heb. We zijn in Vietnam, waar hij zes maanden geleden naartoe is verhuisd om twee filialen voor de ING Bank op te zetten. Nu trakteert hij me op een vliegreisje naar de kust. Zijn rechterhand meneer Hung – ‘Meneer Fix-it’ noemt Pasje hem – zal ons naar het vliegveld van Ho Chi Minhstad brengen, waar hij me gisteravond ophaalde, vers uit New York.

Pasje glimlacht verontschuldigend. Hij weet dat ik het haat zo vroeg op te moeten staan, zeker als ik last heb van jetlag. Vijf uur ’s ochtends? Hoe haalt hij het in zijn hoofd? Hij draagt de badjas waar zijn moeder BREDA, LEIDEN, SANTIAGO op heeft laten zetten. HO CHI MINHSTAD ontbreekt nog. Nou, die naam kan ze er mooi zelf op borduren als ze haar zoon bezoekt; haar kennende blijft ze vast maanden.

Het is een leuk cadeau. Pasje straalt iets heerlijk uit in die badjas. Ik ben dol op de relaxte luiheid die hij uitademt, zijn trage voorbereiding op de dag. Zijn ritueel van koffiezetten. Een kop voor mij in bed en voor hemzelf aan tafel. Hij vertrekt graag op tijd naar het vliegveld; hij houdt

van een langzame en grondige voorbereiding. Ik geef de voorkeur aan een snelle en slordige. Vooral als ik dan een halfuur langer kan slapen. Maar ik houd van hem. En van de koffie.

Nadat ik die rustig, met kleine slokjes, heb opgedronken, heb ik nog acht minuten over om te douchen en me aan te kleden. Pasje probeert zijn irritatie en *Reisefieber* te verbergen. Als we toch nog op tijd de kamer verlaten, geeft hij me een kus.

‘Goed gedaan,’ zegt hij.

Meneer Fix-it wacht in de lobby. Hij glimlacht beleefd. Waarom vind ik hem niet aardig? Pasje slaat hem hartelijk op zijn schouder. Hij voelt zich thuis in deze omgeving die mij zo vreemd is; mijn aanwezigheid staat daar duidelijk los van. Ik voel een steekje van jaloezie.

Het is nog donker buiten. We passeren een heleboel fietsers, allemaal met een driehoekige strohoed op het hoofd en een zakdoek voor het gezicht. Dit is het Wilde Oosten. Ik denk aan de oorlogsfilms over Vietnam die ik zag toen ik opgroeide, in de jaren zestig. Onze koplampen verlichten hun pyjama-achtige kleding. Zo te zien zijn er hele gezinnen op weg, soms met zijn allen op één fiets.

Hoewel het rustiger op straat is dan gisterenavond, is het nog steeds drukker dan tijdens de spits in Amsterdam.

Hung zet ons af op het vliegveld en Pasje geeft hem een lijstje met dingen die hij moet doen in zijn afwezigheid. Daar gaan we dan, eindelijk. We lopen het gebouw binnen, waar weinig lijkt te zijn veranderd sinds de jaren zestig. Zoals altijd neemt Pasje de formaliteiten van het inchecken voor zijn rekening. Eerst brengt hij me naar een koffietentje, waar ik uitgebreid om me heen kijk. Nu Pasje en ik samen onderweg zijn, voel ik me meer op mijn gemak; dit is wat we gewend zijn te doen. Eindelijk kan ik genieten van de andere cultuur. Naast me zit een man die luidruchtig zijn soep slurpt, zoals de Chinese handelaars die ik in New York altijd zie eten wanneer we in Chinatown ontbijten.

Pasje komt naar me toe met onze boardingpasses in zijn hand. ‘We moeten naar het vliegtuig lopen,’ zegt hij. ‘Er rijden hier geen bussen.’ Ik volg hem de trap af naar de landingsbaan. We passeren een paar leger-vliegtuigen, in de rij alsof ze klaarstaan voor een luchtaanval.

Als we eindelijk bij ons vliegtuig zijn aangekomen, zakt de moed me in de schoenen. Het is minuscule! En ik heb claustrofobie.

‘Daar stap ik niet in,’ roep ik. ‘Dat kan ik niet en dat weet je!’

Blijkbaar is Pasje voorbereid op deze reactie. ‘Ik weet het. Maar ik weet ook dat je het kunt. Alsjeblieft? Doe het voor ons? Het is de enige manier om naar de kust te gaan.’

‘Hoe bedoel je? We kunnen toch met de auto?’

‘Nee, dat kan niet, de wegen door de jungle zijn te slecht; met de auto doen we er dagen over, dan kunnen we als we aankomen meteen weer terug.’

Ik dwing mezelf de trap naar de achterkant van het vliegtuig op te lopen. Als ik binnen ben, raakt mijn hoofd bijna het plafond. Direct draai ik me om.

‘Laat me eruit!’ smeek ik. ‘Ik kan het echt niet!’

Maar Pasje blokkeert de uitgang. Ik hamer met mijn vuisten op zijn borstkas. Hij pakt ze stevig vast en dwingt me hem aan te kijken.

‘Het is maar twintig minuten. Alsjeblieft!’

Mijn hart klopt in mijn keel, maar ik loop met hem mee naar de derde rij stoelen. De derde van vijftien, tel ik. Ik ga aan het pad zitten. De Vietnamese passagier aan de andere kant van dat pad zou ik zo kunnen aanraken. Net als het plafond, daarvoor hoef ik mijn arm niet eens uit te strekken. Mijn knieën duwen tegen de blauwe stoel voor me. Pasje doet zijn gordel om, die over zijn borst glijdt als de veiligheidsgordel in een auto. Ik schud de mijne van me af; zonder gordel voel ik me al opgesloten genoeg. De stewardess, een piepkleine en beeldschone Vietnamese, vindt het gelukkig goed. Ze legt de noodregels uit. Ik probeer te luisteren, maar ik kan maar aan één ding denken: hoe kom ik hier weg?

Om me af te leiden zeg ik in mijn hoofd gedichten die ik op school heb geleerd op. Ik begin met Homerus: ‘O muze, vertel me over de man die over de zeeën heeft gereisd.’ Hoe het verdergaat ben ik vergeten, dus stap ik over op *Die Loreley*: ‘Ich weiss nicht, was soll es bedeuten, dass ik so traurig bin.’ Dat ken ik beter; ik moest het regelmatig voor de klas opzeggen, als favoriete straf van mijn leraar Duits. *Ein Märchen aus uralten Zeiten, das kommt mir nicht aus dem Sinn.*

We gaan opstijgen. Nu bewegen we tenminste.

Ik fixeer mijn blik op het horloge van Pasje: een Rolex uit 1940, die

ik vorig jaar voor hem heb gekocht in Washington DC toen ik dertig werd.

Een paar weken daarvoor had hij me telefonisch een streng ultimatum gesteld om te trouwen. Ik was gek geworden van de stress, viel kilo's af. Natuurlijk wilde ik met hem trouwen, maar niet nu al. We timmerden allebei zo hard aan de weg. Konden we niet nog een tijdje carrière maken voor we ergens op dezelfde plek zouden gaan wonen? We hadden toch nog ons hele leven voor ons?

Toen we elkaar eenmaal zagen in DC, was Pasje verbaasd dat ik het zo serieus had opgenomen. Zijn strenge toon was plagerig bedoeld geweest, al klopte de kern. Mijn oudere zusje had hem opgejut. Zij heeft geen kinderen en wilde dolgraag meer neefjes en nichtjes. Ik was zo opgelucht dat ik me te buiten ging aan dat peperdure horloge voor hem – ik had de blik in zijn ogen gezien toen hij het in de winkel zag liggen.

De tijd kruipt voort; ik tel af. Maar na de beloofde twintig minuten zetten we de landing nog steeds niet in.

‘Waarom dalen we nog niet?’ vraag ik aan de stewardess.

‘Onze vlucht duurt vijftig minuten,’ antwoordt ze met een professionele glimlach. Ik kijk naar Willem, die zijn ogen schuldbevestigend slaat. ‘Ik wist dat het de enige manier zou zijn,’ zegt hij. Ik wil opstaan en vluchten, maar ik kan nergens naartoe. Mijn hart bonkt in mijn keel. Pasje streelt mijn arm, maar ik schud hem van me los.

‘Hoe kun je me zo er in laten lopen?’ snauwt ik door opeengeklemd kaken. Ik kijk naar het horloge. Negenenvertig minuten. Nog zes te gaan.

Opeens dalen we, maar het gaat veel te snel. Het lijkt of het vliegtuig in grote vaart naar beneden valt.

Nu kijkt Pasje me recht aan. ‘Hier houd ik nou niet van,’ zegt hij zenuwachtig.

‘Natuurlijk zakt zo'n klein rotvliegtuigje met zo'n noodgang omlaag!’ antwoord ik. Als ik de angst in zijn ogen zie, voeg ik er zachtjes aan toe: ‘Het is gewoon een luchtzak, maak je geen zorgen.’

We horen de motoren aantrekken. Maar het vliegtuig valt opnieuw. Weer trekken de motoren aan. Iemand slaakt een gil. Pasje grijpt mijn hand vast, en ik pak de zijne.

Duisternis.

DE JAK

De Jak, een afkorting van Jakovlev 40, is een klein verkeersvliegtuig met drie motoren. Het wordt vaak het eerste regionale transportvliegtuig genoemd en is in 1968 op de markt gebracht door Aeroflot, de Russische luchtvaartmaatschappij. Het is vergelijkbaar met een Boeing 727. De maximale kruissnelheid is 550 kilometer per uur.

Toestel VN 474 had vierentwintig passagiers, drie stewardessen, twee piloten en een technicus aan boord. Het vliegtuig raakte tijdens de daling naar de kustplaats Nha Trang op de een of andere manier uit zijn route. De daling ging sneller dan de bemanning in de gaten leek te hebben. Er wordt aangenomen dat de piloot een fout heeft gemaakt en de afstand tot de kust heeft ingeschat als twintig kilometer terwijl die waarschijnlijk ongeveer drieënveertig kilometer was.

Volgens het dalingsprofiel dat is opgesteld door Vietnam Airlines sloeg het weer op de ochtend van 14 november 1992 plotseling om, waardoor extreme turbulentie is ontstaan. De bemanning van de VN 474 zou haar uiterste best hebben gedaan om het vliegtuig onder controle te houden.

Het toestel vloog ongeveer 440 kilometer per uur toen het een bergkam raakte. De kracht van de impact werd getemperd doordat het vliegtuig alleen een vleugel verloor en vervolgens doorvloog. Maar een vliegtuig zonder vleugels wordt een ongeleid projectiel (of in ons geval: een half ongeleid projectiel). Toen het uiteindelijk tegen de volgende berg knalde, was de klap dus nog groter.

Ik zat op de derde rij vlak voor de vleugel. Dat is het onveiligste deel van de cabine. Ook had ik mijn gordel niet om, wat mijn overlevingskansen verkleinde. In theorie, althans. Alle anderen droegen hem wel. De gordel is ontwikkeld om een kracht van bijna vijftienhonderd kilo te weerstaan, 17G voor een gemiddelde man van tachtig kilo. Experts zeggen dat je een dergelijke kracht kunt overleven, mits je goed zit ingesnoerd. Iedereen in het vliegtuig zat goed ingesnoerd, behalve ik. Ik was de enige inzittende die uit zijn stoel vloog. Dat was mijn redding.

Pasje is omgekomen doordat zijn ribben zijn longen hebben doorboord. Intussen moet ik door de cabine zijn rondgetold als een stuk wasgoed in een droogtrommel, waarbij mijn hoofd en ledematen tegen het plafond, de bagagekastjes en de stoelen knalden. Op een bepaald moment ben ik waarschijnlijk ‘geland’ en onder een stoel geschoven, met mijn benen naar voren. Daar kwam ik klem te zitten, waardoor ik op mijn plaats bleef toen het vliegtuig met een tweede knal in drie stukken uit elkaar scheurde: de cockpit, de tweede vleugel en de romp.

We bevonden ons op vijftientig kilometer van Nha Trang, onze eindbestemming, en vijftien kilometer bij het dichtstbijzijnde dorp vandaan.

DEN HAAG EN LEIDEN, 1979

‘Het lijkt wel of jij negen levens hebt,’ zei een voormalig klasgenoot toen ik onlangs met hem sprak over onze middelbareschooltijd. ‘Ik weet dat je dat afschuwelijke ongeluk hebt gehad, maar als je mij vraagt of je tevoren op de een of andere manier verdoemd leek, zou ik zeggen: het tegenovergestelde juist. Je was zorgeloos, altijd vrolijk. Je deed het goed op school, met sport en bij muziek, en zelfs bij tekenen. Je zag er goed uit, was de leider van je eigen vriendenclubje, maar je bewoog je ook heel gemakkelijk in andere groepjes. Je had grotere broers en voelde je op je gemak tussen de oudere jongens. Wat kan ik er verder nog over zeggen?’

Ja, ik was gelukkig en bevoorrecht. Ik ben opgegroeid in een mooie groene buurt en had een grote familie. We leefden beschermd, maar met alle typisch Nederlandse vrijheden. Als kind kon ik gaan en staan waar ik wilde, ik hoefde mijn ouders alleen maar te laten weten wat ik ging doen. Na school speelde ik in een van de vele oude parken in de omgeving. Vaak met mijn neefjes, die vlakbij woonden. Ik was een ‘tomboy’, tenniste en hockeyde liever met jongens, omdat die harder konden slaan. Als puber hing ik rond op de tennisclub of de hockeyclub, waar iedereen die ik kende lid van was. Mijn hele leven speelde zich daar af. Als mijn vriendinnen en ik geen wedstrijd hadden, dansten we op de clubfeesten.

Toen ik ouder werd gingen mijn vrienden stappen in het oude stadscentrum van Den Haag, en zingen in de Roaring Twenties-bar. Ik dronk wel wat, maar nooit te veel. Mijn broers en zus waakten over me. Zij hadden het allemaal al meegemaakt.

Na de middelbare school ging ik rechten studeren in Leiden, aan de oudste universiteit van Nederland. In 1575 gaf Willem de Zwijger Leiden het recht de universiteit te stichten, als dank voor het Leids ontzet in de Tachtigjarige Oorlog. Ik werd lid van studentenvereniging Minerva, ofwel ‘het corps’, en mijn lidmaatschap daar heeft me meer gevormd

dan mijn studie zelf. De vereniging, alleen toegankelijk voor leden en voorzien van een reeks hiërarchische en buitenissige subverenigingen, was – en is nog altijd – gevestigd in een majestueus pand met bibliotheken, bars, een restaurant, en een disco. Voor veel studenten was het op grond van familietradities vanzelfsprekend lid te worden van deze historische club. Alle Leidse studenten konden lid worden, maar slechts een minderheid deed dat ook, volgens een systeem dat meer was gebaseerd op zelfselectie dan afwijzing.

Het leven als verenigingslid had iets weg van een spel, maar het kon resulteren in een goede positie in de maatschappij, in het old boys network van bedrijven en advocatenfirma's. Minerva heeft invloedrijke oud-leden. Er was een eindeloze reeks ingewikkelde, onbetwiste gedragsregels. Ik kan niet zeggen dat ik ze allemaal begreep, maar ik heb me kostelijk vermaakt.

Het nachtleven speelde zich rond de vereniging af. Je ging om vijf uur het pand in en kwam er twaalf uur later weer uit. Eenmaal binnen draaide het volledig om de gesprekken die je voerde: oppervlakkige waarin je speels probeerde een ander onderuit te halen, of diepzinnige. Vaak met het andere geslacht. Ik genoot van die gesprekken. Daar ging het me om; niet om meer. Ik zag jongens als gewone vrienden in plaats van als aantrekkelijke partijen.

Bij Minerva heerste een merkwaardig soort hiërarchie op grond van sociale vaardigheden, die nergens was vastgelegd maar door iedereen werd erkend.

De zogenaamd 'populaire' meisjes en de 'populaire' jongens woonden bijna zonder uitzondering in ongemengde studentenhuizen in het historische centrum van de stad, en aan de Leidse grachten. Er waren maar weinig gemengde studentenhuizen die ze serieus namen. In een daarvan, Rapenburg 52, woonde Willem van der Pas, of Pasje, zoals iedereen hem noemde. En ik woonde daar ook.